
Maria BURSZTYN

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna
we Wrocławiu

DAWNE I NOWE TEMATY WYPRACOWAŃ MATURALNYCH Z JĘZYKA POLSKIEGO

TEMATY WYPRACOWAŃ A BADANE UMIEJĘTNOŚCI

Podstawową formą badania wiadomości i umiejętności z języka polskiego na wszelkiego rodzaju egzaminach i sprawdzianach było i jest zadanie zobowiązujące ucznia do napisania wypracowania na określony temat. Zadanie to może jednak mieć różną postać.

Porównanie „dawnych” (tradycyjnych) i nowych tematów wypracowań maturalnych przeprowadzę na przykładzie tematów z matury w maju 2001 r. i z regionalnej matury próbnej w październiku 2001 r. Przypadek sprawił, że przynajmniej z pozoru brzmią one podobnie – oba pytają o świat przedstawiony w utworze literackim (tekście kultury).

W maju maturzyści pisali wypracowanie na temat: *Już dom widać/ Dym/ Na niebie pełnący cierpliwie/ I matkę w oknie/ Z dłonią nad oczami (T. Różewicz). Różne obrazy domu w wybranych tekstach kultury*. W październiku (w arkuszu I – poziom podstawowy) zaproponowano im m.in. temat: *Obraz utraconej ojczyzny we fragmencie „Epilogu” do „Pana Tadeusza”*. *Co z tego obrazu odnajdujesz w całym poemacie Adama Mickiewicza?*

Adam Mickiewicz „Pan Tadeusz” – „Epilog” (fragm.)

*[...] Chciałem pominąć, ptak małego lotu,
Pominąć strefy ulewy i grzmotu
I szukać tylko cienia i pogody;
Wieki dzieciństwa, domowe zagrody...[...]
Dziś dla nas, w świecie nieproszonych gości,
W całej przeszłości i całej przyszłości
Jedna już tylko jest kraina taka,*

W której jest trochę szczęścia dla Polaka:
Kraj lat dziecińczy! On zawsze zostanie
Święty i czysty jak pierwsze kochanie,
Nie zaburzony błędów przypomnieniem,
Nie podkopany nadziei złudzeniem
Ani zmieniony wypadków strumieniem.
Gdziem rzadko płakał, a nigdy nie zgrzytał,
Te kraje rad bym myślami powitał:
Kraje dzieciństwa, gdzie człowiek po świecie
Biegł jak po łące, a znał tylko kwiecie
Miłe i piękne, jadowne rzucił,
Ku pożytecznym oka nie odwrócił.
Ten kraj szczęśliwy, ubogi i ciasny,
Jak świat jest boży, tak on był nasz własny.
Jakże tam wszystko do nas należało!
Jak pomnim wszystko, co nas otaczało:
Od lipy, która koroną wspaniała
Całej wsi dzieciom użyczała cienia,
Aż do każdego strumienia, kamienia,
Jak każdy kątek ziemi był znajomy
Aż po granicę, po sąsiadów domy!
I tylko krajów tych obywatele
Jedni zostali wierni przyjaciele,
Jedni dotychczas sprzymierzeńcy pewni!
Bo któż tam mieszkał? – Matka, bracia, krewni,
Sąsiedzi dobrzy. Kogo z nich ubyło,
Jakże tam o nim często się mówiło,
Ile pamiątek, jaka żalność długa
Tam, gdzie do pana przywiązańszy sługa
Niż w innych krajach małżonka do męża;
Gdzie żołnierz dłużej żaluje oręża
Niż tu syn ojca; po psie płaczą szczerze
I dłużej niż tu lud po bohaterze. [...]

(1834)

Temat tradycyjny zawiera problem i polecenie rozwinięcia go na podstawie tekstów kultury. Rozpoczynający sformułowanie cytaty wyraźnie precyzuje, o jakie – spośród wielu możliwych – rozumienie domu chodzi. Temat pyta o dom rodzinny – wskazują na to takie znaki, jak: dym z komina, matka w oknie, wyglądająca dziecka. Zadaniem maturzysty jest więc trafnie dobrać teksty i wykorzystać je tak, by ilustrowały tezę o obecności w literaturze (malarstwie, filmie...) różnych obrazów domu rodzinnego. Musi też podjąć decyzję o sposobie uporządkowania materiału. W związku z realizacją tematu są badane następujące umiejętności:

- trafnego dobierania tekstów,
- omówienia ich pod kątem tematu,
- celowego uporządkowania materiału.

Sposoby omawiania tekstów i porządkowania materiału bywają różne. Maturzysta może wybrać niewiele tekstów i poddać je wnikliwej analizie, ale także – przywołać wiele tytułów i opatrzyć je krótkim, kilkuzdaniowym komentarzem. W 17 przeanalizowanych przeze mnie celujących lub bardzo dobrych pracach maturalnych z kilku wrocławskich liceów (każda została oceniona przez co najmniej dwóch nauczycieli) nie znalazłam ani jednej realizacji pierwszego rodzaju. Ich autorzy omawiali utwory albo na poziomie uogólnionych stwierdzeń, albo przez przywołanie wybranych elementów treści.

Oto przykłady trzech omówień „Pana Tadeusza” Adama Mickiewicza (cytuję bez skrótów i z zachowaniem oryginalnego kształtu językowego fragmentów):

I. Uogólnione sformułowania o obrazie domu, bez uzasadnienia.

Praca 1

„Taki obraz domu ukazał Adam Mickiewicz w „Panu Tadeuszu”. Na każdym kroku spotkać tam można elementy historii i kultury polskiej. Dworek w Soplicowie to miejsce, gdzie tradycja jest skrupulatnie pielęgnowana, mimo że epoka żyjących w nim ludzi powoli dobiega końca. W domu tym panuje harmonia, jego mieszkańcy dobrze się w nim czują, żyją szczęśliwie. Dlatego Pan Tadeusz spełniał rolę kojącego balsamu dla duszy tych, którzy zmuszeni byli opuścić ojczyznę”.

II. Przywołanie kilku szczegółów treści i sformułowanie uogólnienia.

Praca 2

„W Soplicowie wszyscy mają swoje miejsce. Przy stole, na spacerze obowiązuje ścisła hierarchia, oparta na szacunku dla starszych. Wydaje mi się, że to determinuje inne zalety tego domu: porządek, ład, życie wraz z rytmem przyrody”.

III. Trafnie dobrane szczegóły treści potwierdzają tezę o arkadyjskości świata przedstawionego.

Praca 3

„Idealny dworek szlachecki, a zarazem dom wielopokoleniowy, to Soplicowo w „Panu Tadeuszu”. Adam Mickiewicz stworzył istną Arkadię, krainę szczęśliwości i dobrobytu. Samo położenie domostwa świadczy o jego urodzie oraz niezwykłości – na pagórku, w otoczeniu brzoźowego gaju. Białe ściany wyraźnie kontrastują z nasyconą zielenią litewskiego krajobrazu. Wnętrze Soplicowa świadczy o patriotyzmie jego mieszkańców. Na ścianach wiszą portrety T. Kościuszki i innych sławnych Polaków. Zegar wybija melodię „Mazurka Dąbrowskiego”. Szlachta, która zamieszkuje dworek, przestrzega tradycji oraz obyczajów. Soplicowo, nazwane przez J. Przybosa „rajem wymarzonym przez realistę”, ma olbrzymi wpływ na kształtowanie się postaw młodego pokolenia (Zosia i Tadeusz wyrastają na wzorowych patriotów)”.

Przytoczone przykłady nie dowodzą oczywiście, że wśród kilku tysięcy prac maturalnych na ten temat nie występują i takie, w których poddano teksty wnikliwej analizie. 17 znanych mi prac świadczy jednak o tym, że realizując temat tradycyjny, można otrzymać najwyższą ocenę za pracę nie ujawniającą opanowania podstawowej umiejętności wpisanej zarówno w obowiązujące od lat programy nauczania, jak i w obowiązującą od r. szk. 1999/2000 Podstawę programową z języka polskiego, tzn. umiejętności pogłębionego czytania tekstów literackich.

Porządkując materiał, autorzy prac stosowali trzy zasady:

- próba typologizacji,
- ujęcie chronologiczne,
- połączenie typologizacji z ujęciem chronologicznym.

Oto przykłady:

I. Próba typologizacji

Przykład 1

Dom to:

1. synonim szczęśliwego dzieciństwa: „Pan Tadeusz” A. Mickiewicza,
2. synonim szczęścia: „Na dom w Czarnolesie” J. Kochanowskiego,
3. wspierająca nas rodzina, „ostatnia deska ratunku”: „Nad Niemnem” E. Orzeszkowej, „Noce i dnie” M. Dąbrowskiej,
4. ostoja tradycji: „Pan Tadeusz” A. Mickiewicza, „Nad Niemnem” E. Orzeszkowej,
5. pusta forma: „Moralność pani Dulskiej” G. Zapolskiej, „Ferdydurke” W. Gombrowicza,

6. odwzorowanie współczesnego świata, pozbawionego systemu wartości: „Tango”

S. Mrożka,

7. ojczyzna: bez tekstów (krótka wzmianka o losach emigrantów – romantyków).

II. Ujęcie chronologiczne

Przykład 2

Dom w:

1. antyku: „Odyseja” Homera („swoje” miejsce),

2. Biblii (Przypowieść o synu marnotrawnym – wybacząca rodzina),

3. średniowieczu: „Legenda o św. Aleksym” (ziemskie szczęście – odrzucone),

4. twórczości J. Kochanowskiego: „Fraszki”, „Pieśni”, „Treny”,

5. twórczości I. Krasickiego: „Żółw i mysz” (ciasny, ale własny),

6. twórczości A. Mickiewicza: „Konrad Wallenrod” (ojczyzna), „Pan Tadeusz”,

7. twórczości E. Orzeszkowej: „Nad Niemnem” (Korczyn)

8. twórczości S. Żeromskiego: „Ludzie bezdomni” (przeszkoda w realizacji wyższych celów).

III. Połączenie obu ujęć

Przykład 3

Dom:

1. renesansowy: „Na lipę”, „Na dom w Czarnolesie”, „Pieśń świętojańska o sobótce” J. Kochanowskiego,

2. z „Pana Tadeusza” A. Mickiewicza,

3. „bez etyki”: „Moralność pani Dulskiej” G. Zapolskiej, „Granica” Z. Nałkowskiej, „Tango” S. Mrożka.

Temat nowego typu pyta o konkretny utwór literacki, w związku z nim formułuje problem analityczny i określa główną zasadę kompozycyjną (od fragmentu do całości utworu). Częścią tematu jest przytoczony fragment utworu. Maturzysta musi przeanalizować go, a następnie potraktować jako swoisty klucz do analizy i interpretacji całego dzieła. Najważniejszą umiejętnością badaną przez takie zadanie jest więc pogłębione czytanie tekstu literackiego. Oczywiście, realizujący temat maturzysta może nie opanować tej umiejętności w pełni, ale wtedy nie otrzyma za swoje wypracowanie najwyższej oceny (wyrażonej punktami).

A oto kartoteka zadania z próbnej matury, zawierająca wykaz sprawdzanych przez nie szczegółowych umiejętności:

Kartoteka zadania z arkusza I

Temat 1: Obraz utraconej ojczyzny we fragmencie „Epilogu” do „Pana Tadeusza”. Co z tego obrazu odnajdujesz w całym poemacie Adama Mickiewicza?

umiejętności szczegółowe ucznia	standard				Kryteria w modelu
	1	2	3	4	
zna tekst podstawowy	x				8 – 19
rozumie przytoczony tekst na poziomie idei i sposobu organizacji		x			1 – 7
rozumie tekst (cały) na poziomie idei i sposobu organizacji		x			8 – 20
rozumie funkcję środków językowych właściwych wypowiedzi artystycznej		x			13
rozpoznaje intencje aktu mowy		x			7, 20
rozpoznaje znaczenie dosłowne i metaforyczne znaku językowego		x			1 – 6
odbiera znaczenia metaforyczne tekstu		x			1 – 19
rozpoznaje wartości i ich hierarchie		x			4, 5, 10, 11, 12
rozumie formacyjne i terapeutyczne wartości dzieła dla pojedynczego człowieka i wspólnoty narodowej		x			20
rozumie tradycję narodową, rozpoznaje jej obecność w tekście		x			8
rozpoznaje takie wartości, jak: ojczyzna, mała ojczyzna, naród, społeczeństwo		x			6, 10, 12
pojmuje działania analityczne jako podstawę interpretacji			x		1 – 6, 8 – 19
stosuje podstawowe pojęcia z poetyki (np.: wątek, fikcja literacka, idealizacja, baśniowość, antropomorfizacja, personifikacja, paralelizm...)			x		7, 13, 17, 18
stosuje takie pojęcia, jak: humor, liryzm, sakralizacja, arkadyjskość, idylla itp.			x		1, 14, 15, 19
wykorzystuje właściwy kontekst historyczny, historycznoliteracki i biograficzny			x		1, 9, 19, 18, 20
sprawnie posługuje się polszczyzną ogólną w odmianie pisanej				x	IV
wypowiada się zgodnie z obowiązującą normą językową				x	IV
wypowiada się z zachowaniem zasady stosowności stylu				x	III
eliminuje zjawiska powodujące niejednoznaczność wypowiedzi				x	III
celowo komponuje wypowiedź własną				x	II
redaguje własny tekst				x	II
analizuje, argumentuje, porównuje, formułuje wnioski				x	1 – 17, 22

Zarówno wypracowanie tradycyjne, jak i nowe badają kompetencje językowe maturzysty, a więc zapisane w programach nauczania języka polskiego i w Podstawie programowej następujące umiejętności szczegółowe:

- sprawne posługiwanie się polszczyzną ogólną w odmianie pisanej,
- wypowiedzanie się zgodnie z obowiązującą normą językową,
- wypowiedzanie się z zachowaniem zasady stosowności stylu,
- eliminowanie zjawisk powodujących niejednoznaczność wypowiedzi.

Nowe zadanie, ograniczając (przez rozmiary arkusza egzaminacyjnego) długość uczniowskiego wypracowania, zmusza jednak do większej dyscypliny językowej i staranniejszego zakomponowania tekstu.

FORMUŁA TEMATU A SYTUACJA EGZAMINACYJNA

Temat tradycyjny ma formułę otwartą. Przypomnijmy więc, że pozostawia piszącemu pełną swobodę w doborze materiału rzeczowego, sposobu jego wykorzystania i porządkowania. Otwartość tematu polega jednak i na tym, że dopuszcza on grę swobodnych skojarzeń czy impresje. Nie sposób więc napisać prawdopodobnego modelu rozwinięcia tematu. Egzaminator staje przed trudnym wyborem: oceniając pracę, może albo odnosić ją do własnego – niezwyfikowanego wyobrażenia o tym, co powinno znaleźć się w wypracowaniu, albo (co wydaje się uczciwsze) podążyć za uczniem. Nauczyciele, którzy ocenili znanych mi 17 najlepszych w szkołach prac, wybrali tę drugą drogę. A oto skutki takiej decyzji.

I. Zaakceptowanie impresji (i obecności informacji świadczących o niedokładnej znajomości tekstu)

Praca 4

„Rozpoczynając w myślach swoje poszukiwania, od razu przypomniał mi się dwór w Soplicowie. Musiał się pięknie prezentować ze swoimi „pobielanymi ścianami”, ukryty wśród drzew, zadbany i dostojny. Wyobrażałam go sobie dokładnie tak, jak został pokazany w filmowej wersji „Pana Tadeusza” Adama Mickiewicza, wyreżyserowanej przez Andrzeja Wajdę. Tam, po latach nieobecności wrócił Tadeusz. Wchodząc razem z nim do środka, można było zauważyć stare sprzęty, obrazy, a wszędzie aż „pachniało” polską tradycją, czuć było ducha narodowego, pielęgnowanego sumiennie przez samego Soplicę. Wielka była radość z powrotu młodego członka rodu, zorganizowano wielką ucztę, później polowanie. Tadeusz też był zadowolony z przyjazdu do rodzinnego domu, choć pewnie było mu przykro, że wita go stryj, a nie ojciec. Może zamiast hucznych zabaw na jego cześć, wolałby usiąść przy

matce i poczuć jej dłoń na policzku, zobaczyć matczyne uśmiech i ocierane ukradkiem łzy. Niestety, tam czekały go wieści o ojczyźnie, bo to był przede wszystkim jego dom, o niego walczyli jego bliscy”.

II. Zaakceptowanie niewątpliwej nieznamości utworu (nauczyciel zaznaczył błąd rzeczowy, ale wobec poprawności merytorycznej pozostałej części pracy wystawił ocenę bardzo dobrą)

Praca 5

„Gdzie bursztynowy świerczop, gryka jak śnieg biała, pośród litewskich pól i łąk stoi „ostatni zajazd na Litwie”. U progu wita gości Sędzia, zaprasza do stołu, serdecznie przyjmuje powracającego ze szkoły Tadeusza. Harmonia, ład, spokój – obrazy „sielskie, anielskie”? Nic dziwnego, Polacy pozbawieni ojczyzny, skazani na łaskę i niełaskę obcych tęsknili za domem, azylem, do którego zawsze można powrócić. Dlatego właśnie „Pan Tadeusz” jawi się jako ostoja polskości, ognisko narodowych wartości. Kurantowy zegar wygrywający Mazurka Dąbrowskiego, obrazy przedstawiające wielkich tego narodu – to wszystko tworzy niepowtarzalną atmosferę tego domu. Wspólne posiłki, rozmowy, pierwsze miłości, intrygi Telimeny; porządek i ład uświęcony tradycją, kulturą, opowieściami księdza Robaka. To dom, który jest nam bliski”.

III. Zaakceptowanie fragmentów dowodzących niepełnego zrozumienia tematu

Praca 6

„Jego (św. Aleksego) domem stały się trzy cnoty: WIARA, NADZIEJA, MIŁOŚĆ. Wyobrażam sobie św. Aleksego jako obywatela świata, którego domem były łąki, pastwiska, miasta, wsie i kościoły – widziane przez pryzmat mrocznego średniowiecznego cierpienia.”

IV. Zaakceptowanie kontrowersyjnych interpretacji, powstałych na zasadzie swobodnych skojarzeń

Praca 7

„Lecz czym tak naprawdę był dom – cztery ściany, łóżko, sufit, drzwi i okna? Barak w rosyjskim łagrze (G. Herling-Grudziński „Inny świat”) – wszystko się zgadza. To środowisko, w którym żyje człowiek, kształtuje go. „Człowiek zlagrowany” nie myślał już o świecie poza obozem. Tam – wewnątrz tych murów – był jego dom. Był to dom, w którym mordowano pracą, głodem, zimnem”.

Zapewne nie wszyscy egzaminatorzy zaakceptowaliby w ocenionej na bardzo dobry pracy podobne fragmenty – być może zaakceptowaliby inne, również dyskusyjne. Faktem jest, że tradycyjny temat nie sprzyja ani porównywalności, ani

obiektywizacji egzaminu.

Temat nowego typu ma formułę zamkniętą: nazywa tekst, precyzuje problem analityczny, wskazuje kierunek analizy. Rozwinięcie takiego tematu można wymodelować. Należy jednak pamiętać, że model nie jest zapisem jedynej słusznej interpretacji. Powinien zawierać to, co składa się na analizę i co bez wątpliwości da się wyczytać z tekstu. Interpretacja czy sformułowanie wniosków należą już do maturzysty. W modelu można co najwyżej zapisać sugestię typu: „Wnioski powinny dotyczyć ...” i sformułować prawdopodobny, ale nie obowiązujący wniosek, poprzedzając go sygnałem „np.". Można też zapisać dwie różne, a prawdopodobne interpretacje lub po prostu zapisać konieczność sformułowania wniosku interpretacyjnego bez podawania przykładu.

Model musi zostać zweryfikowany w praktycznym zastosowaniu. Powinien być możliwie kompletny, co nie oznacza, że maturzysta musi dostrzec w analizowanym tekście wszystko. W zadaniu z tegorocznej próbnej matury oczekuje się, że spośród 22 możliwych do osiągnięcia punktów zdobędzie 15. Jeśli natomiast trafnie dostrzeże w tekście coś, czego nie uwzględnił model, może uzyskać dodatkowe punkty.

Oto model rozwinięcia tematu z regionalnej matury próbnej:

Model rozwinięcia tematu

Temat: Obraz utraconej ojczyzny we fragmencie „Epilogu” do „Pana Tadeusza”.

Co z tego obrazu odnajdujesz w całym poemacie Adama Mickiewicza?

„Epilog” – obraz ojczyzny:	Punktacja
1. szczęśliwy kraj dzieciństwa (arkadia),	1
2. trwa w zapamiętanym kształcie,	1
3. kraina wyłącznie przyjemnych doznań (bez cierpienia i bólu),	1
4. daje poczucie bycia u siebie (znajoma przyroda, oswojona przestrzeń),	1
5. kraj bliskich ludzi, wiernych przyjaciół, autentycznych uczuć,	1
6. przeciwstawiona „innym krajom”,	1
7. wniosek: idealizacja ojczyzny.	1

„Pan Tadeusz” – różne płaszczyzny, na których dokonuje się idealizacja:

8. historia (rozumiana jako przeszłość) – Soplicowo trwa w utrwalonej tradycją postaci (obyczaje, przestrzegane zasady, przedmioty, np. serwis),	1
9. historia (rozumiana jako proces rozwoju życia narodowego) – tragiczna przeszłość znajduje szczęśliwe uwieńczenie:	1

- za podanie co najmniej jednego przykładu – maksymalnie 1
- Ks. I: Tadeusz patrzy na obrazy w soplicowskim dworku – przegląd dramatycznych wydarzeń zamykają optymistyczne dźwięki „Mazurka Dąbrowskiego”,
 - Ks. XII: koncert Jankiela także kończy się dźwiękami „Mazurka”,
 - Ks. XI: wkroczenie Legionów na ziemię polskie,
 - Ks. XII: zapowiedź szczęśliwej przyszłości – nadanie ziemi chłopom,
 - 10. bohaterowie tworzą wspólnotę (łączą ich autentyczne więzi), 1
 - 11. bohaterowie nie wolni od wad, ale rozgrzeszeni przez wspólny wszystkim i dowiedziony działaniem patriotyzm, 1
 - 12. znak patriotyzmu bohaterów: kult polskości i tradycji, 1
 - 13. przyroda:
 - za każde wskazanie po 1 punkcie – maksymalnie 2
 - np.: (1+1)
 - mnogość i bogactwo tematów,
 - malarskość opisów,
 - częste antropomorfizowanie, personifikowanie,
 - mnogość funkcji w tekście,
 - nadanie jej rangi symbolu utraconej ojczyzny,
 - paralelizm świata ludzi i przyrody,
 - 14. humor łagodzący konflikty i ludzkie wady, 1
 - 15. liczne partie liryczne (liryzm przenikający utwór), 1
 - 16. szczęśliwe zakończenie wszystkich wątków, 1
 - 17. rezygnacja z troski o prawdopodobieństwo zdarzeń (np.: fikcyjne święto Matki Boskiej Kwietnej, przemarsz wojsk napoleońskich przez Litwę wiosną, zamiast jesienią, przemilczenie klęski Napoleona, nagłe wydoroszenie Zosi), 1
 - 18. baśniowa formuła kończąca poemat, 1
 - 19. sakralizacja świata przedstawionego, 1
 - 20. podsumowanie (powinno dotyczyć idealizacji obrazu ojczyzny
 - „w poemacie): 2
 - np.: „Pan Tadeusz” jest poematem zrodzonym z tęsknoty za utraconym krajem dzieciństwa (możliwość przywołania Inwokacji). Wspomnienie o takiej krainie przynosi wiele szczegółów prawdziwych, ale upiękuszonych, wyidealizowanych. W tym poemacie idealizacja dokonuje się prawie na wszystkich płaszczyznach tekstu. Ponadto porównanie przeciwstawiające („my” i „wy”) prowadzi do wywyż-

szania „swojego” nad „cudze”. W rezultacie otrzymujemy obraz pięknego, szczęśliwego kraju, zamieszkanego przez sympatycznych, bliskich nam ludzi (idylla).

za niepełne podsumowanie

(1)

Stosowanie modelu nie oznacza poszukiwania w pracach maturzystów sformułowań identycznych jak zapisane w nim – sens uczniowskich sformułowań musi być natomiast synonimiczny wobec modelowych zapisów.

Przyjrzyjmy się przykładom zastosowania modelu:

– 1 punkt modelu: „szczęśliwy kraj dzieciństwa (arkadia)” uznano za zrealizowany przy następujących sformułowaniach z trzech różnych prac: „Obraz utraconej ojczyzny w Epilogu nabiera cech idyllicznych, arkadyjskich.” „W Epilogu mamy do czynienia z sytuacją powrotu, ale specyficznego. To powrót do wieków dzieciństwa, wspomnień.” „Mickiewicz przenosi swą duszę utęsknioną do kraju lat dziecińczych, do utraconej ojczyzny”.

– 11 punkt modelu: „bohaterowie nie wolni od wad, ale rozgrzeszeni przez wspólny wszystkim i dowiedziony działaniem patriotyzm” uznano za zrealizowany przy sformułowaniach: „Grzesznik ma szansę odkupienia swych win przez ofiarną służbę ojczyźnie. Umiera rozgrzeszony i zrehabilitowany jako męczennik narodowej sprawy”. „W chwili zagrożenia potrafią się zjednoczyć (najazd Moskali). Błędy, jakie popełniają, zostają złagodzone. I nie może być inaczej, skoro jest to kraj święty i czysty”. „Procesowali się, lecz gdy trzeba było, godzili się i występowali zgodnie przeciwko wspólnemu wrogowi. Skłóceni sąsiedzi stawali się wtedy dobrzy”.

Wydaje się więc, że nowy typ tematu w sytuacji egzaminacyjnej jest bardziej funkcjonalny niż tradycyjny – sprzyja zarówno porównywalności, jak i obiektywizacji oceniania, choć ich nie zapewnia w 100 %. Stosowanie modelu odpowiedzi przy ocenianiu indywidualnych tekstów uczniowskich wymaga od egzaminatora odpowiedniego przygotowania i szeregu ćwiczeń.

REGIONALNA PRÓBNA MATURA Z JĘZYKA POLSKIEGO

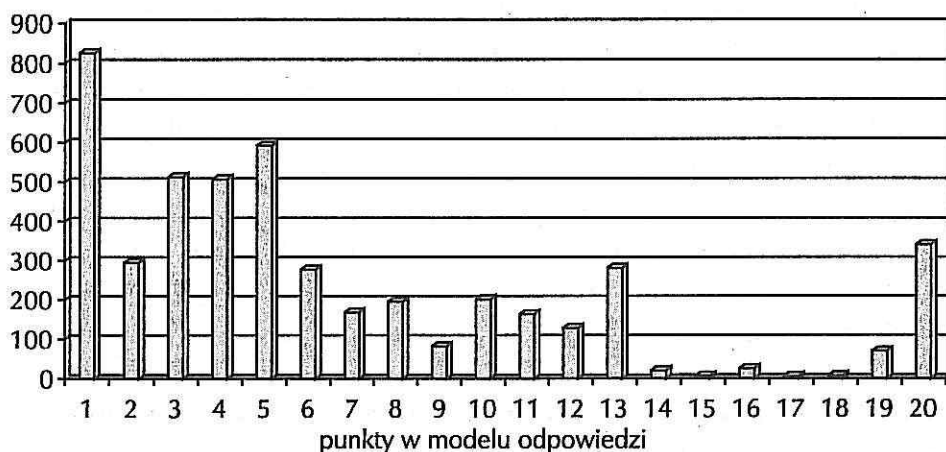
Do próbnej matury przystąpiło 319 szkół z województw dolnośląskiego i opolskiego. Zewnętrznej ocenie zostały poddane prace z wylosowanych 39 szkół. Temat: „Obraz utraconej ojczyzny we fragmencie „Epilogu” do „Pana Tadeusza”. Co z tego obrazu odnajdujesz w całym poemacie Adama Mickiewicza?” podjęło 1410 uczniów. Ich wypracowania oceniało 45 egzaminatorów, pracujących w dwóch zespołach. Wspierali ich przewodniczący zespołów i koordynatorzy przedmiotowi. Wśród egzaminatorów znaleźli się pracownicy naukowcy wyższych uczelni, konsultanci i doradcy

metodyczni oraz nauczyciele przedmiotu. Wszyscy posiadają uprawnienia egzaminatora egzaminu maturalnego. Pierwsze spotkanie zespołów miało charakter warsztatowy i służyło uzgodnieniu zasad stosowania modeli odpowiedzi i schematów oceniania. Drugie – konsultacyjne spotkanie służyło przedyskutowaniu i wyjaśnieniu wątpliwości powstałych przy ocenianiu pierwszej grupy prac. Przewodniczący zespołów poddali weryfikacji sposób oceniania prac przez poszczególnych egzaminatorów, analizując wylosowane prace. Procedury te miały pomóc w porównywalnym stosowaniu modeli i schematów oceniania.

WNIOSKI Z PRÓBNEJ MATURY

Tabela i wykres ilustrują sposób realizacji tematu przez uczniów.

punkt	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
liczba uczniów	826	295	513	507	593	277	168	195	81	201	163	128	281	20	7	25	5	7	69	341
procent uczniów	58,7	20,9	36,4	36	42	19,6	11,9	13,8	5,7	14,3	11,6	9,1	20,1	1,4	0,5	1,7	0,3	0,5	4,9	24,3

Poszczególne punkty w modelu odpowiedzi dotyczą różnych umiejętności:

- 1–6 – analizowania przytoczonego fragmentu
- 7 – sformułowania wniosku z dokonanej analizy
- 8–19 – analizowania całego tekstu, w tym:
 - 13 – rozumienia funkcji środków artystycznego wyrazu
 - 14–15 – posługiwania się terminami teoretycznoliterackimi
 - 18–19 – wykorzystania kontekstu kulturowego
- 20 – sformułowania wniosku interpretacyjnego.

Umiejętność czytania tekstu literackiego nie jest więc silną stroną naszych czwartoklasistów. Z analizą przytoczonego fragmentu radzi sobie jednak – przynajmniej częściowo – średnio co trzeci uczeń, natomiast całego tekstu – średnio co dwunasty. Niewielu uczniów ma umiejętność (nawyk?) formułowania wniosków – po zakończeniu jakiegoś etapu pracy czyni to niespełna 12% uczniów, kończąc ją – niewiele ponad 24%. Przyczyny takiego stanu rzeczy mogą być różne – ich nazwanie wymagałoby badań. Nie jest jednak wykluczone, że fakt, iż kończący szkolną edukację egzamin nie zobowiązuje do opanowania tych umiejętności, decyduje o sposobach kształcenia uczniów, np. o koncentrowaniu się na odtwarzaniu świata przedstawionego w utworze literackim.

Jest jeszcze jeden, prawdopodobny powód. By pisać o utworze tak, jak w cytowanych wcześniej fragmentach wypracowań na tradycyjny temat, nie trzeba tych utworów czytać – wystarczy znajomość jednego z licznych na naszym rynku „bryków” czy obejrzenie filmowej adaptacji tekstu. Autorzy przytaczanych wypracowań w większości zapewne przeczytali „Pana Tadeusza”, ale temat pozwolił im osiągnąć najwyższą ocenę przy bardzo pobieżnym przedstawieniu poematu Adama Mickiewicza. Nowy temat takiej możliwości nie stwarza. Potwierdzają to opinie egzaminatorów, którzy oceniali prace uczniów podczas tegorocznej próbnej matury.

Opinie egzaminatorów

1. „Większość uczniów odniosła się do punktów 1–6 dotyczących „Epilogu”, rzadziej ujmowano w pracach informacje ujęte w punktach 8–13, sporadycznie zaś w punktach 7 oraz 14–20. Zastanawia powszechny brak umiejętności wnioskowania. Sprawdzająca odnosi wrażenie, że polska epopeja narodowa jest znana większości uczniów z „drugiej”, a nawet z „trzeciej” ręki, stąd brak zrozumienia tekstu oraz umiejętności jego wartościowania”.
2. „Młódzież wykazała się kompromitującą nieznaną lekturą. W nielicznych pracach dostrzegłam umiejętności piszących w analizowaniu i syntetyzowaniu wiedzy z zakresu lektury i teorii literackiej”.
3. „Teksty bardzo często [uczniowie] czytają literalnie, tylko na poziomie podstawowych znaczeń. W większości widoczna jest nieznaną lekturą, a i fragmentu nie potrafią wykorzystać, bo nie umieją czytać i interpretować. [...] Wniosek! Wydaje się, że winę ponosi m.in. dotychczasowa formuła matury pisemnej – preferencja wodolejstwa, możliwości zdania matury bez znajomości podstawowych lektur.”

4. Wady realizacji tematów:

- „niepełna realizacja tematu, dygresyjność przy jednoczesnym pomijaniu treści zawartych w tekście
- słaba znajomość treści lektur
- brak obserwacji języka i stylu lub brak wskazania funkcji dostrzeżonych środków językowych
- brak części pracy – autor wykorzystuje tylko jeden fragment tekstu, unika odniesienia się do całości „Pana Tadeusza”

5. „Piszący często realizowali tylko pierwszą część tematu, nie odnosząc się do poematu”.

6. „Uczniowie

- nie znają Pana Tadeusza: błędy rzeczowe, wnioski wyprowadzone z filmu Wajdy
- refleksja o Panu Tadeuszu często utopiona w bogoojczyźnianej frazeologii
- zamiast realizacji tematu – ogólne uwagi o utworze Mickiewicza
- skoncentrowanie uwagi tylko na Epilogu, który inspiruje do rozważań nieszczęść towarzyszących losowi emigranta
- często cytaty zastępują refleksję ucznia – stanowią 1/3 pracy”.

7. „Chaotyczne przywoływanie treści lektury albo filmu. W temacie 1 dominują streszczenia Pana Tadeusza. Niestety, w większości prac obecna „frazeologia opracowań”. Nieznajomość treści lektur”.

Być może jednym z najważniejszych argumentów na rzecz wprowadzenia na egzamin maturalny tematów nowych, innych niż tradycyjne jest to, że mogą one znacząco wpłynąć na sposób kontaktowania się uczniów z literaturą – zamiast czytać tylko o utworze, powinni przede wszystkim czytać przecież te utwory. Nowe tematy stwarzają też szansę zmiany charakteru szkolnej edukacji polonistycznej – egzamin jest przecież jednym z czynników mających na nią największy wpływ.

Na zakończenie pozwolę sobie przytoczyć opinię egzaminatora o nowych tematach maturalnych:

„Istotny jest fakt, że uczeń, chcąc w pełni zadanie zrealizować, musi nie tylko przeprowadzić analizę fragmentu utworu, ale także wykazać się dogłębną znajomością dzieł literackich”.